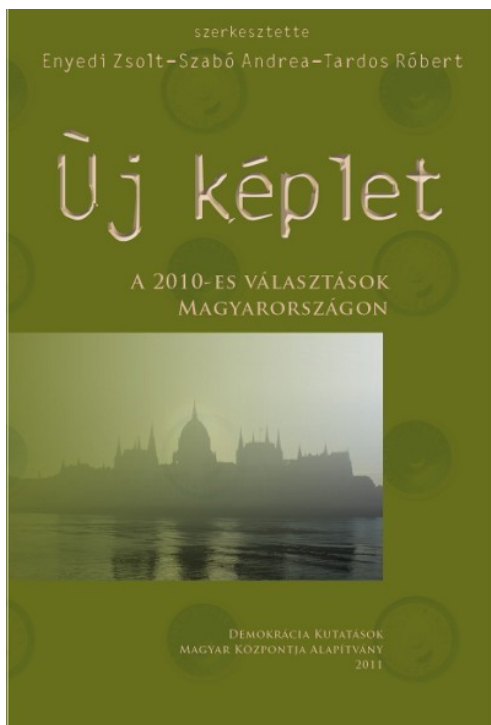

Lakatos Zsuzsa: *Választási előrejelzések*

Megjelent: Enyedi Zsolt, Szabó Andrea és Tardos Róbert (szerk.):
Új képlet. Választások Magyarországon, 2010. Budapest: Demokrácia
Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 2011, 241-269. p.

Forrás: <http://www.valasztaskutatas.hu>

Lakatos Zsuzsa

VÁLASZTÁSI ELŐREJELZÉSEK

A közvélemény-kutatásokat a választási kampányidőszakban rendszerint kiemelt figyelem övezi: a pártpreferencia-felmérések jelentősége érthető módon ezekben az időszakokban a legnagyobb, mivel azok ilyenkor nemcsak a választópolgárok tájékozódását szolgálják, de akár magát a szavazói döntést is befolyásolhatják. A felmérési eredmények vizsgálatánál azonban gyakran találkozhatunk azok téves értelmezésével, hiszen a tágabb közönség számos esetben a közvélemény-kutatásoktól olyan politikai kérdésekre vár választ, amelyek kimenetelét pusztán statisztikai módszerekkel nem feltétlenül lehet előre jelezni. Kielezett versenyben előfordulhat, hogy egy előrejelzés nem találja el a választás győztesét, miközben más felmérések akkor is pontatlanok minősülhetnek, ha például a győztes pártot, a parlamenti pártokat és azok erőssorrendjét is helyesen jelzik.

A 2002-es választások első fordulóját, amikor a közvélemény-kutató intézetek egyhangú várakozása ellenére a Fidesz nem tudta megnyerni a választást, sokan a „magyar közvélemény-kutatás fekete napjaként” aposztrofálták. Ekkor érezhetően megrendült a közvélemény-kutatásba vetett bizalom, amelynek helyreállítására négy évvel később adódott a legkomolyabb lehetőség. A 2006-os választások előrejelzéseinek megítélése mégsem volt egyértelmű, annak ellenére sem, hogy szakmai szemmel akkor voltak a rendszerváltás óta a legsikeresebbek az előrejelzések.

Mást jelent ugyanis a „pontosság” akkor, ha politikai szempontok szerint minősítünk, és mást akkor, ha szakmai szempontból, pontosságot mérő mutatók alapján vizsgálódunk. Sajnos, a legtöbben a közvélemény-kutatásoktól politikai kérdések megválaszolását, lényegében „jóslatot” várnak, így komoly különbség látható abban a tekintetben, hogy mi számít statisztikai szempontból pontosnak, és a szélesebb közönség mit tekint annak. Részben emiatt is minősültek a 2002. áprilisi előrejelzések kudarcnak, ezért nem volt feltűnő a korábbiaknál pontosabb eredmény 2006-ban, de ugyanezen ok miatt nem volt igazán feltűnő az előrejelzések súlyosabb pontatlansága 2010-ben.

A KÖZVÉLEMÉNY-KUTATÁS MÓDSZERTANI ÉS JOGI KERETEI

A pártpreferencia-felmérések és más közvélemény-kutatások között lényeges különbség az, hogy míg a legtöbb kutatás esetében a valóságot csak becsléni tudjuk, pontosan megismerni nem, addig egy országos választás a politikai felmérések számára elhozza „az igazság pillanatát”. A választás éppen azért fontos pillanatkép a közvélemény-kutatás számára, mert az eredmények alapján a becslésekről, módszerekről is visszaigazolást kaphatunk. A politikai közvélemény-kutatások azonban alapesetben nem a választások eredményének előrejelzését célozzák, hanem a teljes népesség véleményének felmérésére töreksenek, miközben a választásokra soha nem megy el az összes választópolgár.

A választási előrejelzések talán leginkább kritikus pontja éppen a *szavazói részvétel becslése*, hiszen egy kérdészi situációban adott válasz nem jelent „ígéretet”, a válaszok nem determinálják a válaszadó későbbi döntését. Ráadásul a részvétel becslésén túl kiemelten fontos annak a szavazótáborok szerinti eloszlása is – ha némelyik párt szavazói a vártnál sokkal nagyobb, mások pedig kisebb arányban vesznek részt a voksoláson, akkor hiába lehetett pontos a résztvevők arányának becslése, a végeredmény mindenképpen el fog térni az előrejelzésektől. A részvételi hajlandóság becslésének árnyalására továbbá érdemes azt is figyelembe venni, hogy a válaszadók mekkora jelentőséget tulajdonítanak a közelgő választásnak. Ez a tényező ugyanis akár fontosabb is lehet mint az, hogy a megkérdezettek előzőleg mit mondtak, illetve valószínűsítettek.

A *közvélemény-kutatások mintavételi (véletlen) hibája* számos félreértés és hibás értelmezés forrása lehet. A mintavételi hiba abból származik, hogy a felmérések során nem a teljes populációt (tehát választási előrejelzéseknél nem az összes választópolgárt) kérdezik meg, hanem annak csak egy kisebb szeletét. A véletlen hiba gyakorlatilag kikerülhetetlen, de kezelhetőségét nagyban segíti, hogy maximális értékét nagy (a gyakorlatban rendszerint 95 százalékos) valószínűség mellett előre meg lehet határozni. A hibahatár a mintanagyság növelésével csökken, ám nem arányosan, így – a kérdészés költségeit is figyelembe véve – egy ponton túl nem érdemes a megkérdezettek számát tovább növelni.

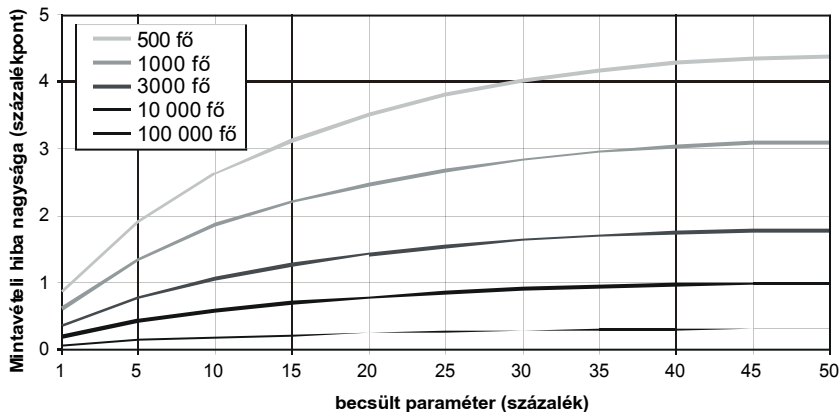
A statisztikai hiba az adott mintanagysághoz tartozó legnagyobb hiba mértéke. A mintavételi hiba nagysága ugyanakkor nemcsak a mintanagyság, de a becsült paraméter nagyságának függvényében is változik: az aránybecslés statisztikai hibájának képletéből következően az 50 százalékos becslés esetében a legmagasabb, és ettől fölfelé, illetve lefelé fokozatosan csökken.¹ Ez elmélet-

¹ Könnyű észrevenni, hogy azok a támogatottsági, illetve népszerűségi arányok, amelyek az utóbbi években magyar vonatkozásban megjelentek, sokszor ebbe a magasabb hibahatárral becsülhető tartományba esnek – gondoljunk csak egy 45 vagy 55 százalékos támogatottságú párt-ra, vagy akár a választási részvétel várható alakulására.

tileg azt is jelentené, hogy a felmérések a kisebb pártok támogatottságát jobban el tudják találni. A gyakorlat azonban sokszor mást mutat, és ennek okait nem magában a módszertanban kell keresni, hanem inkább abban, hogy (demográfiai jellemzőik miatt) a kisebb pártok támogatói esetleg nehezebben elérhetők a kutatások számára, vagy valamilyen oknál fogva kevésbé hajlandóak arra, hogy felfedjék pártszimpátiájukat a kérdezőbiztosok előtt.

1. ÁBRA

A mintavételi hiba nagysága különböző mintanagyságok és becslési paraméterek esetén

Magyarország felnőtt lakossága esetében általában már egy 1000-1500 fős mintából is kielégítő pontosságú becslést lehet adni, a minták kisebb torzulásait a kutatók matematikai eljárással, a lakosságra vonatkozó ismervek szerinti súlyozással korrigálhatják. Számításba kell venni azonban azt is, hogy a gyakran hivatkozott válaszolni tudó „biztos” szavazókra vonatkozó adatok esetében az eredeti mintanagyságnak már nagyságrendileg csak a fele áll rendelkezésre, az ilyen számsorok hibahatára tehát magasabb, mint egy teljes mintából számított, egyszerű aránybecslésnek.

A mintanagyság a véletlen hiba csökkentése érdekében a választások közeledtével növelhető, de a tapasztalatok szerint a nagy minta a legtöbb esetben még nem jelent garanciát a pontos becslésre. Annál is inkább, mivel a szokásosnál sokkal nagyobb minta gyors felvétele és feldolgozása a mintavételi hiba csökkentése mellett megnövelheti a nem mintavételből származó hibalehetőségeket. Ez utóbbi hibák (például a kérdéssor nem megfelelő összeállítása, kérdezői vagy kódolási hibák, pontatlan adatrögzítés, hibás becslési modell) már más problémakörbe tartoznak. A közvélemény-kutató

intézetek felelőssége, hogy gondos tervezéssel próbálják ezeket kontrollálni, és lehetőség szerint minimálisra csökkenteni.

A közvélemény-kutatási adatok hosszabb távú megfigyelése azonban egy másik jelenséget is feltárhat: előfordul, hogy egy-egy cég valamely párt támogatottságát a többi becsléstől jellemzően alacsonyabbra vagy magasabbra taksálja. Ez a hosszabb távon meglévő, kimutatható eltérés a szisztematikus torzítás (Tóth I. 2002a, 2002b).

A közvélemény-kutatások *a pártpreferencia becslésénél* jellemzően azt a kérdést teszik fel, hogy a megkérdezett mely pártra szavazna akkor, ha „most vasárnap”, vagy „a közeljövőben” lennének a választások. A választási időszakon kívül készített pártpreferencia-becsléseket erősen hipotetikus jellegűknél fogva mégsem lehet olyan jóslatként értelmezni, hogy az adott vasárnap ilyen eredmények születnének, ha ténylegesen szavazásra, vagyis döntési helyzetre kerülne sor.

Külön módszertani probléma, hogy *a mérési eredményekből miként lesz választási előrejelzés*, bár a legegyszerűbben megfogalmazva azt lehet választási előrejelzésnek tekinteni, amit a készítői annak szánnak. A magyar gyakorlatban sokáig a választani tudó „biztos” szavazók megoszlását tekintették „előrejelzésnek”, magyarán azok válaszát, akik azt mondták, biztosan részt vesznek a választásokon, és el is árulták pártválasztásukat. Ez a módszer még nem tűnt el teljesen, az előrejelzések jelentős része azonban már nem tekinthető egyszerű „mérésnek”, mivel gyakran nem a közvetlenül mért eredmény, hanem az annak alapján (esetleg több kérdés eredményeit is figyelembe véve) készített szakértői becslés kerül nyilvánosságra. A választási előrejelzést tehát leginkább egy olyan becslésnek lehet felfogni, ami az azt készítő cég által legvalószínűbbnek tartott eredményt jelzi arra az esetre, ha az adatfelvétel és a választás közötti időszakban a pártpreferenciák eloszlásában már nem történik jelentős változás. Más kérdés, hogy a médiában gyakran találkozhatunk felmérési eredmények hibás vagy legalábbis szakszerűtlen közzétételével is, melyek során a pártpreferenciák mérésen alapuló becslése és a voksok előrejelzése sokszor felismerhetetlenül keveredik egymással.² Ennek ellenére a közvetlenül a választások előtt közzétett adatsorokat már érdemes összevetni egymással és a választás eredményével is – azok a külső hatások ugyanis, amelyek az adatfelvétel és a választás között történnek, minden cégre egyformán hatnak.

A választási előrejelzések elsődleges célja a listás szavazatok eloszlásának becslése, ezekből azonban választási rendszerünk bonyolultsága miatt nem lehet közvetlen következtetéseket levonni a parlamenti mandátumarányokat illetően. *A mandátumbecslés az előrejelzések egyik speciális esete, amelynek*

² A felmérések közzététele során sajnos még az is előfordul, hogy teljes népességre vonatkozó számsorokat próbálnak szavazatarányokra „lefordítani”, holott a pártpreferenciák ilyen megfeleltetéséről nem lehet szó.

magyarországi gyakorlati alkalmazására elsőként Kenneth Benoit dolgozott ki számítógépes eljárást (Benoit 1997). A modell a korábbi országgyűlési választásokon tapasztalt megoszlási sajátosságokat veszi figyelembe, de a becslés megbízhatóságát csökkentheti, hogy a magyar választási rendszerben a szavazatok bonyolult módon, többféleképpen alakulnak át mandátumokká. A mandátumbecslés kapcsán tehát ki kell emelni, hogy az végső soron egy másik becslésen (a listás szavazatok várható eloszlásán) és évekkal korábbi statisztikai megoszlásokon alapszik. A modell tehát csak viszonylag tág határok között és többféle lehetséges forgatókönyvvel számolva tudja előre jelezni a parlamenti mandátumok várható megoszlását.

A közvélemény-kutatásokat a módszertani megfontolásokon kívül bizonyos *jogi szabályozások* is keretek közé szorítják. Egészen 2007-ig Magyarországon is érvényben volt egy olyan paragrafus, amely a választásokat megelőző nyolc napon megtiltotta a pártpreferencia-felmérések eredményeinek közzétételét.³ Ezt a szabályt végül 2007 februárjában az Alkotmánybíróság megsemmisítette, ettől kezdve a felmérésekre csak a politikai hírekre, kampányeseményekre vonatkozó „normál” kampánycsend vonatkozott (ezt ugyanis a testület döntése érvényben hagyta). A közvélemény-kutatásokra vonatkozó moratórium megszüntetését az Alkotmánybíróság így indokolta:

„Míg a kampány kifejezetten a választópolgári akarat formálására (a meggyőződés befolyásolására) irányul, addig ilyen közvetlen célja a közvélemény-kutatási eredmények közzétételének nincs. A közvélemény-kutatás főként a tájékoztatást szolgálja, azzal a céllal, hogy elősegítse az egyénnek a politikai folyamatokban való megalapozott részvételét.”⁴

Az alkotmánybírák döntésének megfelelően 2009-ben és a következő évi parlamenti választásokat megelőzően már a voksolás hetében is közzé lehetett tenni felmérési eredményeket.

A kampánycsend azonban 2010-ben, az első forduló estéjén mégis bonyodalmakat okozott. A törvény szövege szerint a választás napján a szavazás és a kampánycsend 19 óráig tart, és ennek megfelelően azok a közvélemény-kutató cégek, amelyek a kampánycsend idején is végeztek felmérést, röviddel 19 óra után prezentálták is a legfrissebb előrejelzéseket. Mivel azonban az Országos Választási Bizottság (OVB) – már este 7 óra után – bejelentette, hogy a választást és a kampánycsendet meghosszabbítja, az ezt követő órák (az előrejelzések részletes ismertetése és az időközben beérkezett részleges eredmények helyett) elsősorban az OVB és az adatvédelmi ombudsman közötti vitáról szóltak. Több csatorna, így a közszolgálati adó is megszakította választási műsorát. Az OVB végül este 10 után jelentette be, hogy beindítja a tájékoztatást (annak ellenére, hogy néhány helyen még mindig tartott a voksolás), és a közszolgálati csatornán be is olvasták az addigra már

³ 1997. évi C. törvény 8. § (1).

⁴ 6/2007. (II. 27.) AB-határozat.

kiszivárgott adatokat. Az első forduló estéjére készített előrejelzések tehát végül méltatlanul kevés figyelmet kaphattak, hiszen a kampánycsend be-szüntetésének idejére szinte a szavazás végeredménye is megszületett.

Az OVB döntésével kapcsolatban számos bírálat merült fel, hiszen a kam-pánycsend meghosszabbítása, azon túl, hogy ellentétes a törvény betűjével, nehezen is indokolható. Bár elképzelhető, hogy egy, este 7 órakor már sorban álló szavazó az előrejelzéseket megismerve gyorsan megváltoztatja a szavazá-si szándékát, ez a hatás a választások végeredményére nézve marginális lehet, ráadásul a titkos szavazásnak köszönhetően utólag nem is bizonyítható.

A közvélemény-kutatásokra vonatkozó moratórium indoklása magában foglalta azt az elképzelést, hogy a *felmérési eredmények magát a választói szándékot is befolyásolják*. Bár a közvélemény-kutatásokkal kapcsolatos hírek a lakosság jelentős részét nem tudják közvetlenül elérni, a többség a médian keresztül legalább a fő kutatási eredményekkel szembesülhet. A Magyar Vá-lasztáskutatási Program 2009-es adatfelvétele⁵ például azt mutatta, hogy a vá-laszadók 23 százaléka általában el szokta olvasni a közvélemény-kutatásokkal kapcsolatos híreket, 41 százalékuk viszont nem. Feltételezhető azonban, hogy utóbbiak – akár a sajtóban, akár személyes kapcsolatoknak köszönhetően – mégiscsak találkozhatnak bizonyos közvélemény-kutatásokkal vagy legalább azok fő eredményeivel, így többlépcsős kommunikáción keresztül az esélyek alakulásával kapcsolatos információk szélesebb kört is elérhetnek.

Az 1930-as években, a közvélemény-kutatás első „aranykorában” még az a nézet uralkodott, hogy a kutatások csak a valóság megismerését, pontos fel-tárását szolgálják. Nem kellett sok idő azonban ahhoz, hogy kiderüljön: a nyilvánosságra hozott eredmények magát a közvéleményt is befolyásolják, és akár meg is cáfolhatják az előrejelzéseket. Lazarsfeldnek és munkatársai-nak *The People's Choice* című művében (Lazarsfeld–Berelson–Gaudet 1944) már az 1940-es amerikai elnökválasztásról kapcsolatos vizsgálatok során fel-figyelték arra a hatásra, amelyet a közzétett közvélemény-kutatások és a vá-rakozások gyakorolnak a választási eredményre. Még ugyanebben az évti-zedben, 1949-ben jelent meg először Merton klasszikus (később átdolgozva is kiadott) műve, amelyben az önbeteljesítő jóslat jelenségét mutatja be (Merton 1968).

Herbert A. Simon 1957-ben megjelent könyvében (Simon 1987) definiál-ta az úgynevezett *underdog- és bandwagon*-hatást. Előbbit magyarul gyak-

⁵ Magyar Választáskutatási Panel, második hullám, 2009 (N = 2980). A kutatást a DKMKA Részvétel és képviselőlet című kutatási program keretében a Norvég Alap támogatta. A 2009-es adatfelvétel a Medián, a Szonda Ipsos és a Társi lebonyolításában három almintán, összesen mintegy 3000 fős mintán folyt le, amelynek valamivel több mint a fele a 2009-ben indult orszá-gos reprezentatív vizsgálat erre vállalkozó megkérdezettjeinek panelszerű megkeresésén és is-mételt megkérdezésén, a kieső rész pótlása, további mintegy másfél ezer interjú pedig az ere-deti mintakeretből (úgynevezett véletlen sétás módszer segítségével) kiinduló, településenként meghatározott számú cím megkereséséből adódott (www.valasztaskutatas.hu).

ran „vesztes ügy, igaz ügy” hatásként vagy az esélytelenek támogatásaként használják, míg az utóbbit utánfutó- vagy vonatszerelvény-hatásként, győzteshez csapódásként, illetve „siessünk, mert lemaradunk” fordításban emlegetik. Simon így definiálta a két hatást:

„Feltesszük, hogy a választói viselkedés, legalábbis néhány személy esetében, a választás kimenetelére vonatkozó várakozások függvénye; a közvélemény-kutatások nyilvánosságra hozott eredményeiről pedig feltételezzük, hogy befolyásolják ezeket a várakozásokat, s így hatnak a szóban forgó személyek viselkedésére. Ha az érintettek inkább arra a jelöltre szavaznak, aki számításuk szerint a választás győztese lesz, nem pedig arra, aki a választáson veszíteni fog: »siessünk, mert lemaradunk« hatásról beszélhetünk. Ha ennek az ellenkezője igaz, a »vesztes ügy, igaz ügy« hatásról van szó.”

Az 1970-es évektől Elisabeth Noelle-Neumann írásai hívták fel magukra a figyelmet, és 1984-ben jelent meg a német kutató nő összefoglaló műve, *A hallgatás spirálja* (Noelle-Neumann 1984). Az elmélet visszavezet a már Simon által tárgyalt „siessünk, mert lemaradunk” effektusra, ez azonban csak egy része a folyamatnak. Noelle-Neumann tézise ugyanis egy másik mozzanatra is felhívja a figyelmet: a szavazótáborok véleménynyilvánítási hajlandóságára és az abban megfigyelt különbségekre. Az elmélet kidolgozása óta tanulmányok, empirikus kutatások és kritikák sokasága próbálta alkalmazni, igazolni, cáfolni vagy éppen pontosítani az ott megjelent téziseket. Kimutathatóak empirikus bizonyítékok a hallgatás spiráljának létezéséről, az azonban nem bizonyított, hogy az emberek valóban megváltoztatják a véleményüket. A spirál tehát az átlagszavazó szintjén csak korlátozottan érvényesül.

A közvélemény érzékelésével és a latens közvélemény formáival a magyar szakirodalomban Angelusz Róbert kezdett a legkorábban foglalkozni. *Optikai csalódások* című könyve bevezetőjében így fogalmazott: „a valódi vélemények kendőzése, a magán- és nyilvános vélemények szétválása Kelet-Európában a közvélemény-formálódás alapjelenségei közé tartozik” (Angelusz 1996, 5). A latens közvélemény fogalma valamelyest kapcsolódik Noelle-Neumann elméletéhez, elsősorban azon a ponton, miszerint a kisebbségi vélemények a hallgatás spirálja következtében rendszerint tényleges elterjedtségüknél kisebbnek látszanak.

Ebből már látható, hogy a közzétett előrejelzések kétélű kardként működhhetnek. Nem lehet ugyanis teljes bizonyossággal megjósolni, hogy egy felmérési eredmény, például valamely pártnak a bejutási küszöbtől 1 százalékkal elmaradó előrejelzése inkább mozgósítja a szimpatizánsokat és ezzel növeli a pártra szavazók számát, vagy a párt támogatói az elveszett vokstól való félelmükben végül másra adják a szavazatukat.

Ismét meg kell azonban említeni, hogy a közvélemény-kutatások hitelét sajnos az őket közvetítő (esetleg torzító vagy félreértelmező) média is ronghatja. Nem nehéz olyan cikkeket, címekeket találni, amelyek egy-egy kiraga-

dott adaton, vagy egy felmérési eredmény félreértelmezésén alapulnak.⁶ A hivatkozott eredmények viszonyítási alapjainak értelmezése is sok esetben hibák forrása lehet. A választások közeledtével például egyáltalán nem mindig, hogy egy felmérés konkrét eredményéről, tehát „pillanatfelvételtől” van-e szó, vagy egy előrejelzésről, amely számításba veheti többek között az „aktív bizonytalanok” lehetséges pártválasztását, a szavazótáborok részvételi hajlandóságában mért különbségeket, az adatfelvételtől a választásig hátralevő időszakot, vagy azt a hatást, amelyet magának az előrejelzésnek a nyilvánosságra hozatala tehet a választók döntésére.

AZ ELŐREJELZÉSEK ÉRTÉKELÉSE, A PONTOSSÁG MUTATÓI

Még a szakma sem egységes abban a tekintetben, hogy hogyan, milyen *számszerűsíthető mutatókkal* érdemes vizsgálni a választási előrejelzések sikerességét. A megfelelő mutatók kiválasztásához ugyanis számos tényezőzt érdemes figyelembe venni, és rendszerint nem érdemes egyetlen szempont-ra, egyetlen mutatóra hagyatkozni.

Kívülről nézve a becslések sikerének megítélése egyszerűnek tűnhet, a nagyközönség ugyanis a választási előrejelzések pontosságát bizonyos politikai eredmények tükrében vizsgálja (melyik párt nyeri a választásokat, mely pártok lépik át a parlamenti küszöböt, hogyan alakul a pártok erőssorrendje). A közvélemény-kutatás azonban más logika szerint működik, önmagában egy felmérés nem tud figyelembe venni ilyen szempontokat. Kielezett verseny esetén, vagy a parlamenti küszöbhez közelítő támogatottságú párt esetében könnyen lehet olyan előrejelzést felmutatni, amely szakmai szempontból pontosnak mondható, ám épp „a legfontosabb” (politikai) kérdésben pontatlan.⁷

Az előrejelzéseket minősítő mutatókkal kapcsolatos vita nem új keletű: a választási előrejelzések pontosságának értékeléséről már évtizedek óta folyik a szakmai vita. A kérdés nagy hangsúlyt kapott az 1948-as amerikai elnökválasztás után, amikor az előrejelzés Thomas Deweyt várta győztesnek, ám Harry Truman ültetett az elnöki székbe. A közvélemény-kutatási fiaszkóról szóló elemzésében a *Social Science Research Council* nyolcféle mutatót is bemutatott az előrejelzések pontosságának mérésére. Ezek közül a mai napig használatban maradt a tévedések átlaga („3. módszer”) és a két nagy párt közötti kü-

⁶ Ennek egyik szép példája, amikor a Nézópont Intézet 2010. március 3-án kiadott jelentése a *Heti Válasz* honlapján ezzel a címmel jelent meg: „Totális bukás: 5 százalék alatt az MSZP!” A teljes cikkből kiderült, hogy a hivatkozott adat az összes válaszdáron belül, csupán egy bizonyos korosztályba tartozó (középkorú) válaszdárok körére értendő. A cikk a <http://hetivalasz.hu/ithon/totalis-bukas-5-szazalek-alatt-az-mszp-27613/> oldalon volt elérhető.

⁷ A magyar választási előrejelzések között is találhatunk ilyen: jó példák erre a Medián 2002-es előrejelzései, amelyek, bár szakmai szempontból nem tévedtek sokat, a választás győztesét nem találták el.

lönbségben való eltérés („5. módszer”). A pontosság értékelésére később további új mutatók is megjelentek (Crespi 1988, Karácsony–Lakatos 2006).

Már ebből is érezhető, hogy nincs olyan mutató, amely egymagában ki-kezdhetetlenül jelezni tudná egy-egy előrejelzés pontosságát, és gyakori eset, hogy különböző mutatók más-más előrejelzést minősítenek pontosabbnak. Az alkalmazott mutatók kiválasztásában tehát figyelembe kell venni azok előnyeit és hátrányait is. Míg egy kétszereplős versenyben könnyebb lehet az előrejelzéseket értékelni, többpártrendszerben nem minden mutató használható megfelelően. Ráadásul az egyszerűbb, a széles közönség számára is könnyen interpretálható mérőszámok kisebb-nagyobb mértékben torzíthatnak, míg a megalapozottabb, több tudományos szempontot figyelembe vevő mutatók már nem rendelkeznek egyszerűen megfogható, értelmezhető jelentéssel.

A tanulmány további részében alkalmazott mutatók is némiképp eltérő módon jelzik egy-egy előrejelzés pontosságát. Az átlagos eltérés (ami nem más, mint a *Research Council* által szorgalmazott „3. módszer”) a becslések pártonkénti eltéréseinek abszolút értékét összegzi, majd ezt elosztja a versengő pártok (vagy jelöltek) számával. A mutató előnye a könnyű értelmezésben rejlik, gyengesége azonban, hogy azonos értékűnek veszi azt, ha a tévedés több kisebb eltérésből adódik, vagy ha jelentős részben egyetlen pártnál vagy politikusnál jelenik meg.

A másik alkalmazott mutató, az eltérés-négyzetösszeg (amelynél a pártonkénti eltérések helyett azok négyzetét összegezzük) e hiba egy részét korrigálni tudja. Az így számított mutató tartalmi jelentését azonban nem lehet olyan könnyen megragadni, mint az átlagos eltérését. A négyzetre emelés következtében a mutató az 1 százalékpontonál kisebb eltéréseket kicsinyíti, az ennél nagyobbakat felnagyítja, tehát akár egyetlen párt eredményének komolyabb „mellélövése” is jókora hibamutatót eredményezhet.

A számszerű mutatók gyakorlati alkalmazása során felmerülhet az a kérdés, hogy mely pártokra vonatkozó becslést vegyük figyelembe a mutatók kiszámításánál. A cégek rendszerint nem adnak előrejelzést az 1 százalék alatti pártokra, és bizonyos kis pártokra nem minden cég ad becslést. Ilyen esetekben (így a jelen tanulmány további részében is) úgy lehet a mutatók értékét következetesen kiszámítani, hogy azokat a pártokat vesszük figyelembe önállóan, amelyekre minden cég adott becslést, és a többi pártot „egyéb” kategóriában, összevontan kezeljük.⁸

⁸ Természetesen ez valamelyest torzíthat a mutatók értékén – egy összevont kategória, az „egyéb” pártok együttes eredményét úgy is el lehet találni, hogy közben a becslés esetleg kettő vagy több pártnál aránylag nagyot téved –, de a legtöbbször itt összesen legfeljebb néhány százalékról van szó.

VÁLASZTÁSI ELŐREJELZÉSEK MAGYARORSZÁGON 1990 ÓTA

Az első szabad választások előtti hónapokban a közvélemény-kutató cégek még csak rendszertelenül publikáltak pártpreferencia-adatokat. Végül három intézet (a Gallup, a Medián és a Magyar Közvélemény-kutató Intézet) vállalkozott arra, hogy a listás szavazatok megoszlására előrejelzést készítsen, ezek a számsorok azonban már csak a választás estéjén, az MTV1 választási műsorában kerültek nyilvánosságra. Mindhárom előrejelzés az első forduló előtti utolsó hét felmérésein alapult, a szavazófülkékből kilépők megkérdezésén alapuló exit poll felmérésre akkor egyik cég sem vállalkozott. Összességében a választási előrejelzésre tett első kísérlet – a komolyabb politikai közvélemény-kutatási tapasztalatok hiánya ellenére – viszonylag jól sikerült, és akkor kedvező visszhangot is kapott.

Az 1994-es választásokat megelőzően már a Szonda Ipsos és a Medián is rendszeresen jelentetett meg pártpreferencia-adatokat a kampány során, a közvélemény-kutatásokra vonatkozó moratórium előtt pedig négy cég is közzétette előrejelzését, vagy legalábbis a legfrissebb pártpreferencia-adatát. A választás napján három exit poll felmérés is született, és pontosságukat tekintve az aznapi előrejelzések (a várakozásoknak megfelelően) valamivel jobbnak bizonyultak az 1990-es becsléseknél. A nyolcnapos moratórium előtti utolsó becslések azonban még a kiugróan pontatlan előrejelzés (Modus) mutatóinak kihagyásával is valamivel pontatlanabbnak mondhatók, mint a négy évvel korábbiak.

Az 1998-as kampányidőszak alatt már hat intézet közölt pártpreferencia-adatokat, és a Modus kivételével valamennyien nyilvánosságra hozták a moratórium előtti utolsó becslésüket (a Marketing Centrum, a Medián és a Szonda Ipsos a listás szavazatok előrejelzését, míg a Tárki és a Gallup az aktuális pártpreferenciák becslését tette közzé). Exit poll felmérésre a Szonda Ipsos és a Gallup vállalkozott, míg a Medián és a Századvég–Tárki az utolsó héten végzett felmérés adataira alapozta a választás estéjén közzétett becslését. A kutatók számára a választási részvétel becslése a legnehezebb feladat, és a választásokat megelőzően minden intézet hangsúlyozta is annak bizonytalanságát – a második fordulás részvétel előrejelzésétől pedig mindannyian tartózkodtak. Nem véletlenül: az áprilisi vizsgálatokban 60 és 69 százalék között volt a részvételt biztosnak mondók aránya, de az első fordulóban mindössze a jogosultak 56 százaléka ment el szavazni. Az aznapi előrejelzések átlagosan már sokkal pontosabbnak bizonyultak a nyolcnapos eredményeknél, de még az 1994-es exit poll eredményeknél is.

A 2002-es kampányidőszakban kiemelt hírértéke volt minden közvélemény-kutatási eredménynek, nemcsak a szoros küzdelem, de az előző év elején fellángolt elfogultsági viták miatt is. Ráadásul több intézet is jelezte, hogy akár „rekordarányú” részvételre is lehet számítani. Az előző választáshoz hasonlóan öt cég tett közzé előrejelzést a moratórium beállta előtt. Mind

a nyolcnapos, mind a választás estjén közzétett előrejelzések a Fidesz – akár 8-12 százalékos – listás győzelmével kalkuláltak. Az előrejelzések közül a Medián becslése lógott ki a leginkább, a cég ugyanis a választani tudó „biztos” szavazók megoszlását az aktív bizonytalanok számszerűsíthető preferenciáival korrigálta, és ennek alapján kétszázalékos Fidesz-győzelmet valószínűsített. Az első forduló eredménye azonban nemcsak a szakmát, de a politikusokat és a közvéleményt is meglepte, és többen a *magyar közvélemény-kutatás fekete napjaként* aposztrofálták április 7-ét. Az előrejelzések tévedésének okait azóta számos elemzés vizsgálta (lásd például: Angelusz 2002, Gázsó 2003, Kolosi–Tóth 2002, Letenyei–Takács 2003, Marián 2002, Tóth I. J. 2003, Karácsony–Lakatos 2006), ezek bemutatása azonban már meghaladná jelen tanulmány kereteit. A tévedések mögött ráadásul nem egyetlen ok, hanem több tényező kiszámíthatatlan összjátéka húzódohatott meg, amelyeket az intézetek így, együtt már nem tudtak kivédeni. A 2002-es előrejelzések egyébként lényegében csak a két nagy párt erőviszonyaiban tévedtek – ott azonban végzetesen nagyot. A kis pártok eredményeire a kampánycsend előtt és a választás napján is viszonylag pontos becslések születtek.

A kudarcnak minősített 2002-es választások után érezhető volt a közvélemény-kutatási szakma iránti bizalmatlanság. A cégek számára a következő bizonyítási lehetőséget a két évvel későbbi, *2004-es EP-választás* jelentette, bár ennek csekélyebb tétje miatt az előrejelzéseket sem kísérte akkora figyelem, mint országgyűlési választások előtt. Az utolsó előrejelzésekben a legtöbb intézet 40 százalék fölötti részvételre számított (a véglelet a Capital Research 57 százalékos becslése jelentette), az azonban még az előre jelzettnél is alacsonyabb, mindössze 38 százalékos lett. A kampánycsend előtt öt cég vállalkozott előrejelzésre, de közülük a Marketing Centrum kétféle számsorral is előállt: a hagyományos becslés mellett a szavazótáborok várható részvételi arányával súlyozott becslést is készített. Ez utóbbi végül telitalálatnak bizonyult, a cég egyik párt esetében sem tévedt másfél százalékpontnál többet. A többi intézet kisebb-nagyobb mértékben felülbecsülte az MSZP támogatottságát, és meglepő módon éppen azok a cégek becsülték a legmagasabbra a párt eredményét (a Tárki és a Gallup), amelyek 2002-ben a legnagyobb mértékben tévedtek a Fidesz „javára”. Előfordulhat, hogy a két cég éppen a két évvel korábbi tapasztalatokból kiindulva súlyozta fel a szocialisták várható eredményét, nem számolva azzal, hogy akkori tévedésük okai javarészt már nem álltak fenn. A mandátumelosztás tekintetében a két kisebb párt jó szereplése tekinthető meglepetésnek az előzetes becslésekhez képest: az SZDSZ két mandátumát a Medián és a Marketing Centrum is pontosan látta, az MDF mandátumszerzésével azonban csak az utóbbi számolt.

A *2006-os kampányidőszakban* minden korábbinál több intézet vállalkozott a pártpreferenciák becslésére. A nyolcnapos előrejelzések jellemzően néhány százalékos MSZP-előnyt, vagy kiegyenlített küzdelmet mutattak, míg az SZDSZ és különösen az MDF eredményét illetően már észrevehető

különbségek voltak az előrejelzések között. A választás estéjén megjelentetett előrejelzések azonban jelentős eltérést mutattak, és hat intézet közül három immár a Fidesz–KDNP előnyét mutatta. A voksolás napján két exit poll felmérés is készült, a Századvég–Forsense kutatása és a Tárki kísérleti felmérése. A négy évvel korábbi tévedés fényében az egész szakma és a közvélemény is kíváncsian várta a végeredményeket, a készültség ellenére azonban a 2006-os eredmények is szolgáltak némi meglepetéssel. A 2006-os előrejelzések tévedésének hátterében több ok állhat. Az ekkor (utoljára) még érvényben lévő közvélemény-kutatási moratórium miatt a nyolcnapos előrejelzések nem vehették számításba az egyébként is felfokozott kampány utolsó hetének eseményeit, köztük a Fidesz és az MSZP utcai tömegrendezvényeit, vagy a miniszterelnök-jelöltek és a listavezetők televíziós vitáját (az utóbbi esemény pedig az MDF vártnál jobb eredményében is szerepet játszhatott). 2006-ban azonban minden korábbinál erősebben látszott, hogy a közvélemény-kutatások más logika mentén működnek, mint amit a politikai szempontok alapján elvárnak tőlük. Kiemelten nehéz ugyanis politikai szempontból is megbízható becslést készíteni (eltalálni a választások győztesét, vagy a parlamenti küszöbön átlépő pártokat) olyan párterőviszonyok között, amikor két párt támogatottsága egymáshoz közel, 40 százalék körül alakul, két másik párt pedig éppen a bejutási küszöb közelében. A kis pártok meglepetésszerű szereplése és az egyes intézetek által jósolt Fidesz–KDNP-győzelem ellenére a 2006-os becslések szakmai szempontból kifejezetten jónak bizonyultak.

A 2009-ES EURÓPAI PARLAMENTI VÁLASZTÁS ELŐREJELZÉSEI

A 2006-os választások után jelentősen átalakultak a politikai erőviszonyok, a három évvel későbbi európai parlamenti választások közeledtével teljesen biztosnak látszott a Fidesz magabiztos fölénye. Az ellenzék legnagyobb pártjának győzelme tehát nem, csak annak mértéke volt kérdéses. A parlamenten kívüli Jobbik, valamint a két kisebb parlamenti párt eredménye szempontjából mégis komoly találgatások előzték meg az EP-választást.

A voksolást megelőzően hét intézet tette közzé előrejelzéseit (a Gallup még május közepén, más intézetek május végén, illetve június első napjaiban), a Századvég és a Szonda Ipsos pedig a szavazás estéjén is megjelentetett új számsort vagy mandátumbecslést. A várható eredmények közzétételénél az intézetek mindegyike külön jelezte a négy parlamenti pártra és a Jobbikra vonatkozó adatokat, az ennél kisebb pártok (LMP, MCF, Munkáspárt) eredményének becslését azonban csak négy intézet tette közzé.

1. TÁBLÁZAT

A 2009-es EP-választás előjelzése⁹

	Közzététel dátuma	Fülesz	MSZP	Jobbik	MDF	SZDSZ	Más pártok összesen	Átlagos eltérés	Eltérés-négyzet-összeg
Marketing Centrum	06. 01.	61,0	19,0	8,0	4,0	5,0	3,0	3,0	80,7
Medián	06. 04.	60,0	21,0	7,0	4,0	4,0	4,0	3,0	91,7
Nézőpont Intézet	05. 27.	66,0	14,0	7,0	6,0	4,0	3,0	4,1	169,5
Szonka Ipsos	06. 07.	67,0	19,0	8,0	3,0	2,0	1,0	4,1	175,9
Gallup	05. 15.	68,0	21,0	5,0	2,0	1,0	4,0	4,9	256,1
Százvívég-Forseuse	05. 29.	72,0	16,0	6,0	3,0	2,0	2,0	5,0	332,5
Tárki	05. 27.	70,0	17,0	4,0	1,0	3,0	5,0	5,2	322,1
<i>Választási eredmény</i>	<i>06. 07.</i>	<i>56,4</i>	<i>17,4</i>	<i>14,8</i>	<i>5,3</i>	<i>2,2</i>	<i>4,0</i>		

⁹ A hivatkozott adatok forrása: <http://www.median.hu/object.6a92c345-c56e-4c97-a967-3f10ef9b69ad.ivy>;

<http://www.gallup.hu/Gallup/release/ep090515.htm>;

<http://forseuse-4eversoft.hu/?page=cikk&source=publiclife&id=134&p=1>;

<http://www.tarki.hu/hu/news/2009/kitekint/20090527.html>;

<http://www.marketingcentrum.hu/index.php?lang=hu&page=reszletek&id=34>;

http://nezopointintezet.hu/olvass_kozvelemeny.php?cid=118&PHPSESSID=c0ba5bd812aad16ef095bba463afa824;

http://www.hirado.hu/Hirek/2009/06/07/19/MTV_Exkluziv_Kozvelemeny_kutatok_urnazaras_utan_.aspx.

A választások előtti utolsó előrejelzések mindegyike azt mutatta, hogy a Fidesz nagyarányú győzelme mellett a Jobbik érheti el a harmadik legjobb eredményt. A párt támogatottságát azonban az intézetek egymáshoz viszonyítva kimondottan tág határok között mérték, a szélső értékek között kétszeres volt a különbség (a Tárki 4 százalékot jelzett, míg a Marketing Centrum és a Szonda Ipsos 8 százalékkal kalkulált). Ezzel együtt azonban még a Tárki is számottevő esélyét látta annak, hogy végül a radikális párt is képviselőt küldhet az Európai Parlamentbe.

Ugyanakkor nemcsak a Jobbik, de a parlament két kisebb pártjának eredményét illetően is jókora különbségek voltak az előrejelzésekben. Az MDF várható eredményére vonatkozó utolsó becslések 1 és 6 százalék között voltak, ám azon intézetek közül, amelyek mandátumbecslést is közzétettek, lényegében csak a Nézőpont Intézet látta esélyét a párt újabb mandátumszerzésének. Az MDF várható eredményéhez hasonló nagyságrendben, 1 és 5 százalék között változtak az SZDSZ eredményére vonatkozó előrejelzések is, de az előrejelzések többsége azt vetítette előre, hogy a liberális párt végül az MDF mögött végez.

Már ebből is látszik, hogy az EP-választások előrejelzésében kimondottan nagy bizonytalanság volt, a becslések már egymástól is komoly mértékben különböztek. A választás eredményéhez viszonyítva pedig egyértelműen látszik, hogy a választás eredményeit a cégek 2009-ben nem tudták pontosan előre jelezni.

A választás kiemelt meglepetése a Jobbik – vártnál lényegesen jobb – eredménye volt. A Jobbik esete hasonlít ahhoz, ahogyan az előrejelzések alábecsülték a MIÉP 1998-as választási eredményét, a tévedés mértéke ugyanakkor jóval magasabb. A MIÉP esetében ugyanis a cégek zömmel 1-2 százalékpontot tévedtek, a Jobbik listás eredménye azonban még a rá vonatkozó legmagasabb (!) előrejelzésnek is csaknem kétszeresére rúgott. A Jobbik váratlan eredményével azóta számos kutatás foglalkozott¹⁰, de külön is elgondolkodtató az a kérdés, miért és hogyan maradtak a radikális szavazók „lát-hatatlanok” az előzetes felmérések számára. A kérdés elemzése már meghaladná jelen tanulmány kereteit, ráadásul a rejtőzködő szavazók utólagos vizsgálata jelentős részben csak feltételezéseken alapulhat. A Jobbikra szavazók rejtőzködésének hátterében állhat a már említett *bandwagon*-hatás vagy a hallgatás spiráljának elmélete. Emellett azonban szerepet játszhatott az is, hogy a Jobbikhoz hasonló, *antiestablishment* jellegű pártok szavazóinak egy része eleve bizalmatlanabb a közvélemény-kutató intézetekkel szemben, ráadásul a párt fiatalabb szavazói általában is nehezebben elérhetőek a kutató-sok számára.

¹⁰ A Jobbik megerősödésének okairól lásd: Karácsony–Róna (2010), de a kérdéssel részletesen foglalkozott a Választáskutató Program 2009. októberi rendezvénye is (<http://www.valasztaskutatas.hu>).

Ha azonban az átlagos eltéréseket nézzük, a közvélemény-kutatók átlagosan mégsem a Jobbik, hanem a Fidesz eredményénél tévedtek a legtöbbet: bár a párt nagyarányú győzelme megvalósult, a listás eredményeket a cégek átlagosan csaknem 10 százalékponttal becsülték fölé. A szakma tehát arányában a Jobbik esetében, mértékét tekintve viszont a Fidesz eredményét illetően tévedett a legtöbbet. (És bár a nem sokkal korábban alakult LMP várható eredményét csak négy intézet tette közzé, még a pártra vonatkozó 1-2 százalékos becslések is mind elmaradtak a 2,6 százalékos választási eredménytől.¹¹)

Ami az egyes előrejelzéseket illeti, közülük a Marketing Centrum és a Medián felmérése állt legközelebb a valósághoz, de ezek az intézetek is nagyságrendileg feleakkorára becsülték a Jobbik eredményét, mint amit a párt végül el tudott érni. A legkevésbé sikerült előrejelzések mind jókorát tévedtek a Fidesz és a Jobbik szavazatarányának becslésénél: ez a Fidesz eredményében kétszámjegyű tévedést, a Jobbik esetében 9-11 százalékpontos alábecslést jelentett.

Összességében a hibamutatók átlagát tekintve a közvélemény-kutató intézetek nem tudták megbízhatóan előre jelezni az EP-választás eredményét: az összes előrejelzésre vonatkozó 4,19 százalékpontos átlagos eltérés nemcsak a hazai közvélemény-kutatás történetében, de európai viszonylatban is nagyon magasnak számít. A közvélemény-kutató szakma tehát 2009-ben alaposan mellélőtt, és nemcsak számított mutatók alapján, de „szabad szemmel” is látható, hogy az előrejelzések sajnos pontatlannak bizonyultak.

A 2010-ES ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁS ELŐREJELZÉSEI

2010 elejétől hat intézet közölte rendszeresen pártpreferencia-felméréseinek eredményeit.^{12, 13} A cégek adatközlési gyakorlata azonban nem teljesen egységes, így még az azonos időpontban készített felmérések eredményeit is

¹¹ A Medián és a Gallup 2 százalékra, a Századvég május végi és a Szonda Ipsos választás-napi felmérése 1 százalékra becsülte az LMP eredményét.

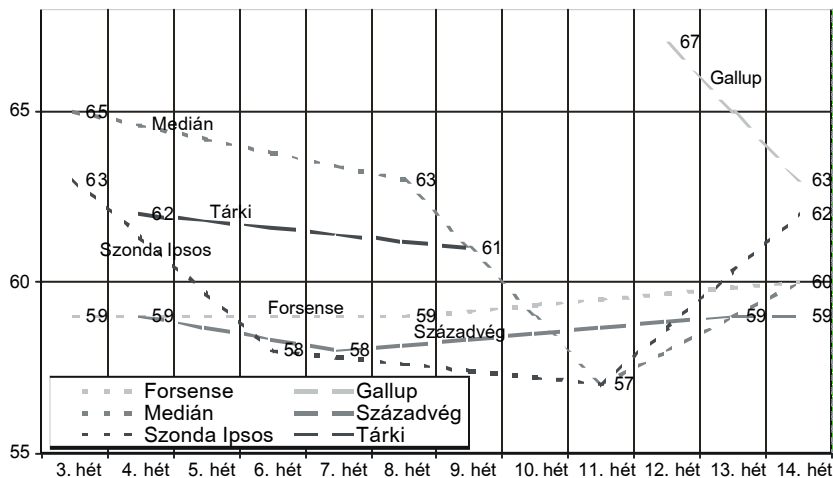
¹² A kampányidőszak másokat is „közvélemény-kutatásra” sarkallt, a pártpreferenciákat például az index.hu oldalon is lehetett jelezni. Az ilyen és ehhez hasonló eredmények azonban természetesen nem reprezentatívak a választókra nézve, de még az internetezőkre, sőt, az adott oldal látogatóira nézve sem.

¹³ A kampány finisében a professzionális közvélemény-kutató cégek mellett a Republikon Intézet is közzétett egy „előrejelzést”: az elemzésükben használt számsor lényegében egy másodlagos szakértői becslés, amelyhez a Medián és a Szonda Ipsos akkori legfrissebb (februári és márciusi) adatait vették alapul, majd azokat „korrigálták” a kisebb pártok javára. A kutatók azal számoltak, hogy a Fidesz a szavazatok 55 százalékát, az MSZP 20, a Jobbik 16, az LMP 5, az MDF 4 százalékát szerzi meg. Furcsamód az így becsült szavazateloszlás végül közelebb állt a végeredményhez, mint a két intézet frissebb, a kampánycsend előtt utolsóként megjelentetett becslése. A Republikon Intézet mandátumbecslését lásd: http://republikon.hu/upload/5000098/Republikon_Uj_Parlament_2010.pdf.

csak nagy körültekintéssel érdemes összehasonlítani. A teljes mintára vonatkozó adatokat a legtöbb felmérésnél közzétették (a Nézőpont Intézet csak február végétől tette közzé a teljes mintára számított eredményeit), ezek összehasonlításánál azonban különösen figyelni kell a különböző válasziányok („nem tudja”, „nem mondja meg”, „biztosan nem menne szavazni” válaszok) arányára. A választás előtti napokban megjelentetett felmérések között ugyanis találkozhatunk 24 százalékos és 45 százalékos válasziánnyal is (előbbivel a Medián felmérésében, utóbbival a Forsense-nél), amit mindenképpen számításba kell venni a megoszlások összehasonlításánál. A teljes népességre számított számsorok mellett a cégek jellemzően a választani tudó „biztos” szavazókra történő szűkítést is használták. A Nézőpont Intézet jelentéseiben találkozhatunk az „aktív” szavazókra vonatkozó, több változó felhasználásával számított „potenciális, maximálisan elérhető szavazótábor” meghatározásával is. A Nézőpont Intézet és a Tárki egyes felméréseinél az is előfordult, hogy nem konkrét számadatokat, hanem tartományokat közöltek¹⁴, ám ezek között olyan felmérés is akadt, ahol az így megadott tartományok már nem indokolhatóak pusztán a mintavételi hiba tényével.¹⁵

2. ÁBRA

A Fidesz becsült támogatottságának alakulása a választani tudó „biztos” szavazók százalékában

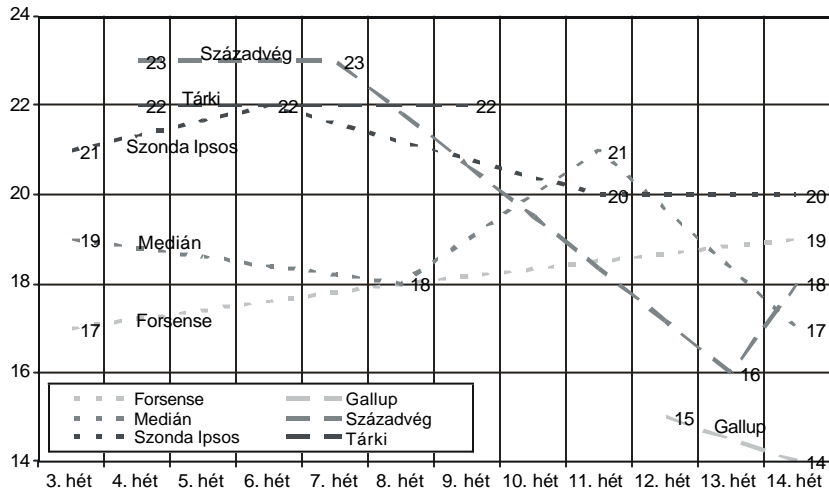

¹⁴ Az ilyen felmérések pontosságának vizsgálatánál célszerű az intervallumok közéértékét figyelembe venni.

¹⁵ A Nézőpont Intézet március 10-én, illetve 17-én közzétett felméréseiben az aktív szavazókra számított eredmények között 10-13 százalékpontos intervallumokkal is találkozhatunk, a cég például a március 15-i jelentésében az LMP szavazói bázisát 0 és 9 százalék közé becsülte.

3. ÁBRA

Az MSZP becslült támogattságának alakulása a választani tudó „biztos” szavazók százalékában

A választások, tehát egy konkrét választási helyzet közeledtével felértékelődik a választani tudó „biztos” szavazók körében mért pártpreferenciák változása. Az év elejétől közzétett felmérésekből azonban nem rajzolódott ki egyértelműen, milyen tendenciákat követ az egyes pártok támogatottsága.

A Fidesz támogattságában a Medián és a Szonda Ipsos a március közepéig kiadott felmérésekben gyengülést, ezt követően emelkedést figyelt meg, miközben a Társki, a Forsense és a Századvég alig mért elmozdulást. Az MSZP támogatottsága (a Nézőpont Intézet más módszerrel számított becsléseit leszámítva) a Századvég és a Medián felméréseiben ingadozott a legszélesebb tartományban (16–23 százalék, illetve 17–21 százalék között), míg más intézetek csak 1-2 százalékos, eltérő irányú változásokat jeleztek. A Jobbik támogattságában a Medián, a Szonda Ipsos és a Forsense az utolsó felmérésben kisebb csökkenést, de addig inkább növekedést mért (a párt népszerűségében egyedül a Gallup mért növekedést a kampányidőszak végén). Az LMP becslült támogatottsága a közzétett felmérésekben fokozatosan emelkedett, az intézetek mégis alig-alig merték „megkockáztatni”, hogy a Jobbik mellett még egy parlamenten kívüli szervezet is át tudja lépni az ötszázalékos küszöböt. Az MDF támogatottsága ezzel szemben a kampány alatt fokozatosan csökkenni látszott.¹⁶

¹⁶ Az MDF és az LMP választási eredményeinek háttéréről lásd részletesen: Róna 2011.

A választásokon várható *részvétel becslésénél* a legtöbb cég (már ha egyáltalán vállalkozott erre) igencsak óvatosan fogalmazott. Ez érthető is, mivel nem lehet egyértelmű következtetéseket levonni egy válaszadó aktuális válaszából a jövőbeli (akár csak pár nappal későbbi) viselkedésre. Ráadásul a kampány folyamán és különösen az utolsó napokban rengeteg olyan hatás érheti a választópolgárokat, amelynek eredményeképpen megváltoztatják korábbi elhatározásukat, és mégiscsak elmennek, vagy éppen mégiscsak távol maradnak a szavazástól. Végül a cégek többnyire valamivel 60 százalék feletti részvételre számítottak, annak ellenére, hogy a választást megelőző hónapokban általában ennél alacsonyabb volt azok aránya, akik biztosnak mondták, hogy elmennek szavazni.

A 2010-es választási előrejelzésektől a legtöbben arra vártak választ, hogy a Fidesz meg tudja-e szerezni a kétharmados többséget, az MSZP vagy a Jobbik lesz-e a második párt, illetve az LMP-nek és az MDF-nek mekkora esélye van arra, hogy az országgyűlésbe jusson. Továbbra is fontos azonban kiemelni, hogy a közvélemény-kutatás alapesetben nem az ilyen kérdések megválaszolását célozza, hanem a pártpreferenciákra, illetve a várható szavazategyenletekre próbál becslést adni.

A cégek viszont még a kampány finisében sem követtek egységes gyakorlatot az általuk kiadott felmérési eredmények közzétételi módjában, viszonyítási alapjaiban. A választás hetében a Gallup, a Forsense, a Medián és a Tárki tett közzé a várható listás eredményekre vonatkozó előrejelzést (a Tárki külön megjegyezte, hogy a közzétett becslést 59 és 64 százalék közötti választási részvételre alapozták, és a Forsense is külön becsléseket készített különböző részvételi arányok esetére). A Századvég és a Szonda Ipsos a választani tudó „biztos” szavazók pártpreferenciáit, a Nézőpont Intézet pedig a „potenciális szavazók” megoszlását adta ki.

A kampánycsend előtt (zömmel a választás hetének közepén) megjelentette utolsó becslések jellemzően március végén, április első napjaiban felvett adatokra támaszkodtak. Ezek alapján biztosnak tűnt a Fidesz-kétharmad, mivel a cégek többsége 60 százalék körüli eredményt valószínűsített. Ebből a Forsense előrejelzése tért el a leginkább: a cég (az általuk legvalószínűbbnek tartott) 60 százalék körüli részvétel esetén alig 52 százalékos eredményt valószínűsített, holott a választani tudó „biztos” szavazók körében még 60 százaléknyi Fidesz-támogatót mértek. A cég ezenkívül kiemelte, hogy a vártnál alacsonyabb részvétel a Fidesz-KDNP-nek, míg magasabb aktivitás az MSZP-nek kedvezhet. Ami a második erő kérdését illeti, egyetlen cég (Gallup) becslésében tűnt valószínűbbnek az, hogy a Jobbik megelőzné a szocialistákat, de a radikálisok és az MSZP támogatottsága közötti különbséget a többi előrejelzés is nagyon eltérő nagyságúra becsülte (a Medián fej fej melletti küzdelemmel számolt, míg a Tárki 8 százalékpontos különbséggel). A cégek többsége „bevállalta” azt, hogy az LMP is át tudja lépni a küszöböt, egyedül a Szonda Ipsos becslése maradt 5 százalék alatt.

A kampánycsend előtti utolsó becslések között ugyanakkor jelentős különbségek voltak a válaszmegtagadás arányában is, ami (különösen az „aktív bizonytalanok” tömege) komoly tényezőt jelenthet az előrejelzés sikerességének kérdésében. Ezért is fontos megjegyezni, hogy a Forsense kutatásában a „biztos” szavazók meghatározó része, 43 százaléka nem árulta el a választását – ugyanez az arány a Nézőpont Intézetnél 12 százalék, a Mediánál pedig a 10 százalékot sem érte el. A válaszmegtagadásban tapasztalt különbségek ellenére a Forsense a saját választáskutatási programjának eredményeit és a korábbi választások tapasztalatait felhasználva végül meglepően pontos előrejelzést tudott készíteni a listás szavazatok eloszlására.¹⁷

Az *első forduló estéjén* négy intézet jelentetett meg új előrejelzést – exit poll felmérést 2010-ben egyetlen cég sem készített. A Medián és a Századvég 3000 fős személyes, a Szonda Ipsos 2000 fős, a Nézőpont Intézet pedig ezekhez viszonyítva kimondottan kicsi, 500 fős telefonos mintára hagyatkozott. A néhány nappal korábban kiadott előrejelzésekhez viszonyítva feltűnő a Fidesz alacsonyabb várt eredménye (54 és 57 százalék között), de az is, hogy az MSZP, a Jobbik és az LMP becsült eredménye a frissebb becslésekben a korábbiaknál már sokkal egységesebben alakult.

¹⁷ Érdeemes még megemlíteni, hogy a DKMKA Magyar Választáskutatási Program – Részvétel és képviselő projekt keretében a választás előtt készített közel 5000 fős (kombinált személyes, online, telefonos) felmérés is kimondottan pontosan jelezte a szavazói szándékokat. A polimetrikus, súlyozott minta választási pártpreferencia eloszlása (Fidesz–KDNP 51,8; MSZP 20,8; Jobbik 15,5; LMP 7,9; MDF 2,0; egyéb pártok 1,9 százalék) pártonként átlagosan mindössze 0,91 százalékpontot tévedett. A felmérés eredménye azonban a választások előtt nem került publikálásra, így a további összehasonlításokban nem szerepel.

2. TÁBLÁZAT

A kampánycensend előtt közzétett utolsó előrejelzések¹⁸

	Fülesz	MSZP	Jobbik	LMP	MDF	Egyéb párt	Átlagos eltérés	Eltérés-négyzet-összeg
Forsnes ¹⁹	51,9	20,7	16,7	6,5	2,4	1,9	0,7	4,2
Medián	58	17	17	5	2	1	1,9	39,8
Századvég	59	18	15	5	3		2,2	51,4
Tárki	56-60	18-20	10-12	6-8	2-3	2-3	2,2	62,1
Gallup	59	16	17	5	3	0	2,3	57,9
Szonda Ipsos	62	20	13	3	1	4	3,8	130,9
Nézőpont Intézet	63	15	11	7	4		3,9	159,4
<i>Választási eredmény</i>	<i>52,7</i>	<i>19,3</i>	<i>16,7</i>	<i>7,5</i>	<i>2,7</i>	<i>1,1</i>		

¹⁸ A hivatkozott adatok forrása:

<http://www.median.hu/object.d129fc9d-1f80-4030-895b-acc91ea57f43>; ivvy;

http://nol.hu/belfold/20100406-erosodik_a_fidesz_stagnal_az_mszp_eyengul_a_jobbik;

http://www.nezopontintezet.hu/olvass_kozvelemeny.php?cid=332&PHPSID=b33d46caa4b088f20d0cb64123127680;

<http://www.tarki.hu/hu/news/2010/kitekint/20100407.html>;

<http://www.forsenc.hu/?page=cikk&source=publiclife&id=161&p=1>;

<http://www.forsenc.hu/?page=cikk&source=articles&id=75&p=1>; <http://www.szazadvag.hu/kutatas/aktualis/jobbik-elfogyott-a-szus-a-vegere-275.html>;

http://www.gallup.hu/Gallup/release/valasztas_100407.htm.

¹⁹ A cég által legvalószínűbbnek tartott, 60 százalékos részvétel esetén várható listás szavazateloszlás. A tényleges részvételi arányhoz közelebb álló, 65 százalékos részvétel esetre készített előrejelzés pontosságának mutatói sem sokkal rosszabbak (átlagos eltérés 1,14 százalékpont, eltérés-négyzetösszeg 11,31).

3. TÁBLÁZAT

A listás szavazatok becslött eloszlása a választás napján közzétett előrejelzésekben²⁰

	Fidesz	MSZP	Jobbik	LMP	MDF	Egyéb párt	Átlagos eltérés	Eltérés-négyzet-összeg
Nézőpont Intézet	54,0	20,0	17,0	6,0	3,0		0,9	5,8
Medián	55,0	19,0	17,0	6,0	2,0	1,0	0,9	8,0
Századtvég	56,0	19,0	15,0	5,0	4,0	(1)	1,5	21,5
Szonda Ipsos	57,0	19,0	15,0	5,5	3,0	(0,5)	1,5	25,6
Választási eredmény	52,7	19,3	16,7	7,5	2,7	1,1		

²⁰ A hivatkozott adatok forrása:

<http://www.median.hu/object.a9c975f0-16fe-4cf7-908a-188972259919.ivy>;

http://index.hu/belfold/2010/valasztas/2010/04/11/negyparti_parlament_ketharmados_fidesz-kormany/;

http://www.nezopontintezet.hu/olvass_kozvelemeny.php?cid=336&PHPSESSID=c481cd902cbe42f9c8f90f390c4fbc15.

A 2010-ES ELŐREJELZÉSEK PONTOSSÁGÁNAK ÉRTÉKELÉSE

Bár a választási előrejelzések hazai történetében megfigyelhető egy fokozatos tanulási folyamat (az előrejelzések átlagos pontossága a 2002-es kudarc ellenére inkább javuló tendenciát mutatott, lásd: Karácsony–Lakatos 2006), sem a 2009-es, sem a 2010-es becslések nem illeszkednek ebbe a folyamatba. Ez különösen akkor elgondolkodtató, ha figyelembe vesszük, hogy 2009-ben volt az első olyan szavazás, és 2010-ben az első olyan parlamenti választás, amikor már nem volt érvényben a közvélemény-kutatásokra vonatkozó 8 napos moratórium, a cégek tehát valamivel frissebb adatok alapján készíthették becslésüket, mint a korábbi választások esetén. Ugyanakkor a frissebb adatfelvétel segíthetett abban, hogy a választás estéjén kiadott előrejelzések lényegesen pontosabbnak bizonyultak, mint a néhány nappal korábban közzétett számsorok. A választás napján új előrejelzést kiadó összes cég jobb becslést tudott készíteni annál, mint amit a kampánycsendet megelőzően tettek közzé.

Ha az egyes pártokra vonatkozó előrejelzéseket vizsgáljuk, a cégek 2010-ben átlagosan a Fidesz támogatottságában tévedtek a legnagyobbat (a tévedések átlaga csaknem 5 százalékpont), de arányait tekintve jelentősnek mondható a 2 százalékpontos átlagos tévedés a Jobbik támogatottságában, illetve az átlagosan 2 százalékpontos alábecslés az LMP esetében. Az intézetek ugyanakkor az MSZP és az MDF eredményét viszonylag pontosan eltalálták. Ha azonban ugyanezeket az arányokat csak a választásnap előjelzésekre számítjuk, a számok már valamivel kedvezőbbek. A Fidesz esetében még ekkor is átlagosan 2,8 százalékpont volt a tévedés mértéke, míg az LMP eredményét átlagosan 1,9 százalékponttal becsülték a végeredménynél alacsonyabbra. A Jobbik esetében már megbízhatóbbak lettek az aznapi előrejelzések (a tévedések átlaga 1 százalékpont), továbbá az MSZP és az MDF várható eredményét ismét sikerült a négy cégek viszonylag pontosan előre jelezni.

A Fidesz eredményét az előrejelzések a Forsense kivételével fölébecsülték – a többi cég választások előtt közzétett számsoraiban a párt becsült eredménye 58 és 63 százalék között alakult, és a választani tudó „biztos” szavazók körében még a Forsense is 60 százalékot mért. A választásnap előjelzések ennél szerényebb fölényt jeleztek, ám még azok is 54 és 57 százalék között változtak. Az MSZP választási eredményét ezzel szemben a cégek többsége inkább alulról közelítette meg, bár számottevő alábecslésről csak a Gallup és a Nézőpont Intézet kampánycsend előtti jelentésénél beszélhetünk. A tényleges eredménynél magasabb, húszszázalékos szavazatarányt csak a Forsense és a Szonda Ipsos, valamint a Nézőpont Intézet későbbi (választásnap) becslése jelzett. A közvélemény-kutatók többsége a Jobbik eredményét is inkább alulról közelítette, ám az előző évi kudarc nem ismétlődött meg. A Jobbik eredményét a Medián mindkét becslése, valamint a Forsense, a Gallup és a későbbi Nézőpont-felmérés is szinte pontosan eltalálta, így a szavazótábor rejtőzködéséről ekkor nem lehetett szó. Lényegesebb volt az LMP

eredményének alábecslése, bár a választás hetén a Szonda Ipsos kivételével már minden cég „bevállalta”, hogy a jelöltállítás során még nehézségekbe ütköző párt végül átlépheti az ötszázalékos küszöböt.

Bár jelen tanulmánynak nem célja az intézetek munkájának minősítése, néhány intézetet mégis érdemes megemlíteni. A Forsense például a kimondottan magas válaszmegtagadás ellenére is pontos előrejelzést tudott készíteni a szavazatok eloszlására. Említést érdemel a Nézőpont Intézet is: bár a választás előtt megjelentetett számsoruk pontatlannak bizonyult, a választás estéjén lényegesen pontosabb becslést tettek közzé. (A pontosság ilyen nagymértékű javulása nagyrészt annak tulajdonítható, hogy a Fidesz várható eredményében alig két héten belül 9 százalékpontos visszaesést mértek.) A választásnapra Nézőpont-felmérés pontossága különösen akkor meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy mindössze 500 fős mintán, ráadásul – a Forsense becsléséhez hasonlóan – telefonos felmérésen alapul, amelyeket a magasabb válaszmegtagadás miatt ritkábban használnak választási előrejelzéshez.²¹ Eközben a Medián megbízhatónak bizonyult: a cégnek mind a választás előtt, mind a választás napján kiadott becslése a legpontosabbak közé sorolható.

A „hagyományos” közvélemény-kutatások mellett azonban meg kell említeni egy – hazánkban egyelőre gyerekcipőben járó – kísérleti módszerrel készült felmérést is. Az NRC egy 1050 fős internetes kutatást egészített ki egy 150 fős telefonos részmintával (utóbbi azokra a szegmensekre koncentrált, amelyeket Magyarországon egyelőre nagyon nehéz egy online kutatással elérni), az adatfelvétel nagyjából egy héttel az első forduló előtt zajlott, az eredmények pedig a kampánycsend előtt néhány órával álltak rendelkezésre.²² A kutatás csupán kísérleti céllal készült, eredményei mégis biztatónak tűnnek. Bár az előrejelzés a ténylegesnél alacsonyabbra, 57 százalékosra becsülte az első forduló részvételi arányát, a pártok szavazatainak eloszlását meglepően jól eltalálták (a felmérés a Fidesz eredményét 53 százalékra, az MSZP és a Jobbik eredményét 19-19 százalékra, az LMP-t 6, az MDF-et pedig 3 százalékra becsülte). Magát a kutatási módszert Magyarországon egyelőre inkább bizalmatlanság övezi, és ezen egy jól sikerült becslés még nem biztos, hogy változtatni

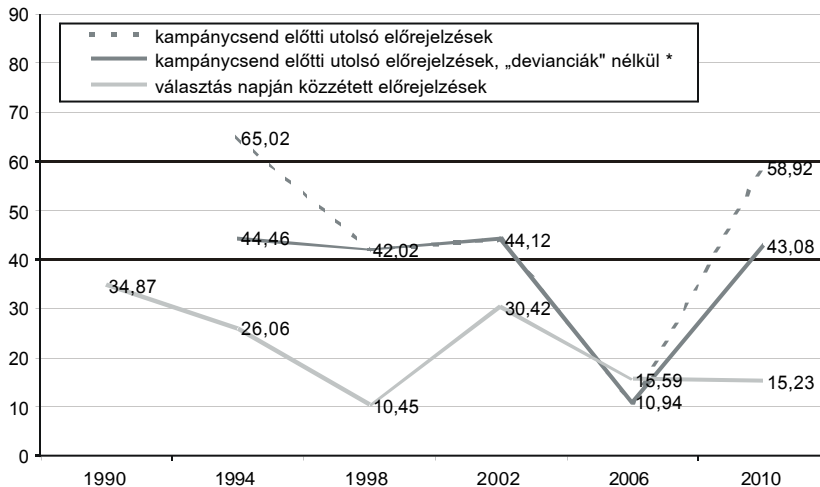
²¹ Korábban is volt azonban példa arra, hogy viszonylag kis létszámú telefonos minta alapján meglepően pontos becslések születtek, ezek talán legjobb példája a Capital Research két 2006-os előrejelzése. Ugyanez az intézet azonban 2004-ben nem bizonyult pontosnak (2010-ben nem jelentetett meg előrejelzést).

²² A kutatási eredményeket a kutató blog oldalán tették közzé: http://onlime.blog.hu/2010/04/09/valasztasi_elojelzses_mit_mond_a_hibrid.

tud. Mindenesetre tény, hogy ez az előrejelzés a számított mutatók alapján is a legpontosabbak közé sorolható.^{23, 24}

4. ÁBRA

Az országgyűlési választási előrejelzések tévedéseinek átlagos négyzetösszege (1990–2010)

* A Modus 1994-es, a Szonda Ipsos és a Nézőpont Intézet 2010-es előrejelzése nélkül (amelyek eltérés-négyzetösszege 100-nál is magasabb), valamint az NRC és a Republikon Intézet (kísérleti, illetve másodlagos becslésen alapuló) előrejelzései nélkül.

Bár egy-egy előrejelzés sikerében a szerencsés véletlen is közrejátszhat, mégis elgondolkodtató, hogy a számított mutatók alapján a négy legjobban sikerült felmérés közül csak egy (a Medián-választás estéjén közzétett felmérése) készült a leginkább általános módszerrel, tehát viszonylag nagy minta személyes lekérdezésével. A Forsense kisebb, 1000 fős telefonos mintát (és korábbi tapasztalatait) használva készített szakértői becslést. A Nézőpont Intézet a választásnap előtti előrejelzéséhez telefonon kérdezett le egy kicsinek szá-

²³ Az előrejelzés pontosságát jelző mutatók értéke: átlagos eltérés 0,98 százalékpont; eltérés-négyzetösszeg 9,21.

²⁴ Tőlünk nyugatabbra már komolyabb tapasztalatok állnak rendelkezésre az internetes és egyes módszerrel készített kutatásokkal kapcsolatban, például a Polimetrix a 2008-as amerikai elnökválasztás országos és államonkénti eredményeit is szinte tökéletesen jelezte előre. A YouGov online kutatáson alapuló előrejelzése 2009 elején Németországban is sikeresnek bizonyult.

mító (mindössze 500 fős) mintát, ám – talán a választások közelségének köszönhetően – az ebből készített becslésük lényegesen jobban sikerült, mint az, amit másfél héttel korábban, kétszer ekkora mintából számítottak. Ami pedig az online, illetve hibrid adatfelvétellel készült kutatás eredményét illeti, figyelemre méltó, hogy a kísérleti módszer eredménye végül még a hagyományos, nagy múltra visszatekintő felmérések mezőnyében is kimondottan jónak bizonyult. Magyarországon egyelőre még nem adottak a feltételek ahhoz, hogy online adatfelvétellel a teljes népességre is reprezentatív felmérések készüljenek, a 2010-es siker alapján azonban érdemes további kísérleteket folytatni a hibrid kutatások területén.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK

A korábbiaknál kevésbé szoros verseny miatt 2009-ben és 2010-ben nem követte a választási előrejelzéseket olyan felfokozott érdeklődés, mint a korábbi választások alkalmával. A közzétett becslések átlagát tekintve 2009 egyáltalán nem mondható sikeres évnek a közvélemény-kutató szakma számára. A 2010-es előrejelzések lényegesen jobban sikerültek, az alapvető eredményeket illetően kevésbé voltak félrevezetőek, átlagosan azonban szintén nem nevezhetőek pontosnak. Az EP-választás előrejelzései különösen a Jobbik alá-, illetve a Fidesz fölébecslése miatt bizonyultak nemzetközi viszonylatban is rendkívül pontatlannak, míg a parlamenti választás előrejelzései a Fidesz és az LMP eredményében mutattak lényeges eltérést a végeredményhez képest. Bár korábban megfigyelhető volt egy „tanulási folyamat” a választási előrejelzések pontosságában, 2009-ben és 2010-ben ez (a 2002-es választásokhoz hasonlóan) mégis megbicsaklott.

2009-ben rendezték az első olyan választást, amikor a közvélemény-kutásokat már nem korlátozta a korábbi nyolcnapos moratórium, az intézeteknek csak a meghagyott kampánycsendet kellett betartaniuk. Ez az információs előny, a korábbinál frissebb adatok felhasználásának lehetősége azonban sem akkor, sem a következő évi parlamenti választásokon nem jelentett garanciát a pontosabb becslésekre. A friss adatok hatása csak a 2010-es választás estéjén kiadott előrejelzésekben jelenhetett meg – az aznapi becslések ugyanis a néhány nappal korábban kiadott előrejelzéseknél lényegesen pontosabbnak bizonyultak.

A választási előrejelzések sikerességének értékelése azonban arra is rámutat, hogy a legtöbben valójában nem azt várják el a közvélemény-kutatásoktól, amire azok alapesetben szolgálnának. Érthető is, hogy a szélesebb közönséget jobban érdekli például az, hogy egy párt bejutását illetően 4 vagy 6 százalékot mérnek, mint hogy a fölényesen vezető párt pontosan hány százalékat érhet el. Szoros küzdelem esetén pedig a győztes párt kérdése sokkal fontosabb egy közepes támogatottságú párt pontos eredményénél. Ez a szem-

lélet sok esetben olyan kérdések megválaszolását várja a felmérésektől, ami a módszertanilag megalapozott eredmények mellett „jóslásra” is kényszeríti a kutatókat. Mégis a közvélemény-kutatási eredmények ilyen értelmezésének köszönhető, hogy míg a szakmai szempontból többnyire jól sikerült 2006-os előrejelzéseket sokan kritizálták „tévedéseik” miatt, az ennél problémásabb 2009-es és 2010-es előrejelzéseknek – a szakma szerencséjére – nem volt ekkora visszhangjuk.

IRODALOM

- Angelusz Róbert 1996. *Optikai csalódások*. Budapest, Pesti Szalon.
- Angelusz Róbert 2002. Közvélemény-kutatások és a pluralizmus ignoranciája. In Sükösd Miklós–Vásárhelyi Mária (szerk.). *Hol a határ? – Kampánystratégiák és kampányetika, 2002*. Budapest, Élet és Irodalom. 344–363.
- Angelusz Róbert 2005. A közönség elérhetősége, avagy a közvélemény-kutatások reprezentativitásának akadályai. *Jel-Kép*, 11. (4.), 5–13.
- Angelusz Róbert–Tardos Róbert 1995. A közvélemény-kutatás, mint a választói döntés motívuma. *Jel-Kép*, (1.), 3–16.
- Angelusz Róbert–Tardos Róbert 2009. Demoszkópiai reprezentativitás és demokratikus reprezentáció. In Enyedi Zsolt (szerk.). *A népkarant dilemmai*. Budapest, DKMKA–Századvég.
- Benoit, Kenneth 1997. Az 1998-as magyar parlamenti választások előrejelzése. *Századvég*. (5), 149–169.
- Crespi, Irving 1988. *Pre-Election Polling – Sources of Accuracy and Error*. New York, Russell Sage Foundation.
- Fischer György 2005. Sikerek és kudarcok magyarországi választási előrejelzésekben. In Mészáros József–Szakadát István (szerk.). *Magyarország politikai atlasza*. Budapest, Gondolat, 13–36.
- Gazsó Tibor 2003. A 2002-es országgyűlési választások előrejelzésének problémái. In Kurtán Sándor–Sándor Péter–Vass László (szerk.). *Magyarország politikai évkönyve 2003*. Budapest, DKMKA, 1503–1508.
- Karácsony Gergely–Lakatos Zsuzsa 2006. Választási előrejelzések Magyarországon, 1990–2006. Sikerek, tévedések, tanulságok. In Angelusz Róbert–Tardos Róbert (szerk.). *Mérésről mérésre. A választáskutatás módszertani kérdései*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány. 185–220.
- Karácsony Gergely–Róna Dániel 2010. A Jobbik titka – A szélsőjobb magyarországi megerősödésének lehetséges okairól. *Politikatudományi Szemle*, 19. (1.), 31–63.
- Kolosi Tamás–Tóth István György 2002. Egy tévedés története. In Kolosi Tamás–Tóth István György–Vukovich György (szerk.). *Társadalmi Riport 2002*. Budapest, Társaság, 339–367.
- Lazarsfeld, Paul F.–Berelson, Bernard–Gaudet, Hazel 1948. *The People's Choice. How the Voter Makes Up His Mind in the a Presidential Campaign*. New York, Columbia University Press.
- Letenyei László–Takács Károly 2003. Önpusztító jóslat – Miért veszítheti el a közvélemény-kutatások szerint népszerűbb párt a demokratikus választásokat? *Századvég*, (27). 83–99.
- Magalhaes, Pedro C. 2005. Pre-Election Polls in Portugal: Accuracy, Bias, and Sources of Error, 1991–2004. *International Journal of Public Opinion Research*, 17. (4.), 399–421.
- Magyar Gallup Intézet 2002a. *A közvélemény-kutatás fekete napja*. <http://www.gallup.hu/Gallup/release/ppref020408.htm>, 2002. április 8. (szerző feltüntetése nélkül).

- Magyar Gallup Intézet 2002b. *Még egyszer a választási pártpreferenciák mérésének tanulságairól*. <http://www.gallup.hu/Gallup/release/ppref020423.htm>, 2002. április 22. (szerző feltüntetése nélkül).
- Marián Béla 1999. Befolyásolják-e a közvélemény-kutatások a választási eredményeket? *Jel-Kép* 1. <http://www.c3.hu/~jelkep/JK991/marian/marian.htm>.
- Marián Béla 2002. Fekete nap? – A közvélemény-kutatók mellélövésének szakmai és politikai tanulságai. *Jel-Kép*, 2002/3. 3–16.
- Marián Béla 2006. A várható választási eredmények modellezése – Miről adnak hírt a pártpreferencia-kutatások? In: Angelusz Róbert–Tardos Róbert (szerk.): *Mérésről mérésre. A választáskutatás módszertani kérdései*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány. 135–162.
- Merton, Robert K. 1968: *Social Theory and Social Structure*. New York, Free Press.
- Mészáros József–Szakadát István 1998. Parlamenti képviselői helyek megoszlásának becslése közvélemény-kutatási adatok alapján. Tárki. <http://www.tarki.hu/kiadvany-h/soco/soco06.html>.
- Noelle-Neumann, Elisabeth 1984. *The Spiral of Silence: Public Opinion – Our Social Skin*. Chicago, University of Chicago Press, 9–37.
- Róna Dániel 2011. Önbeteljesítő profécíák? – Az esélyességgel kapcsolatos várakozások hatása a pártválasztásra az LMP és az MDF 2010-es példáján keresztül. In Tardos Róbert–Enyedi Zsolt–Szabó Andrea (szerk.). *Részvétel, képviselet, politikai változás*. Budapest, DKMKA. OLDALSZÁM
- Rudas Tamás 2006. A hibahatár a becsült mennyiség függvényében – a mért pártpreferenciák téves értelmezésének egyik forrása. In Angelusz Róbert–Tardos Róbert (szerk.). *Mérésről mérésre. A választáskutatás módszertani kérdései*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány. 17–40.
- Simon, Herbert A. 1987. Választási előrejelzések „siessünk, mert lemaradunk” és ’vesztes ügy, igaz ügy’ hatása. In Bertalan László. *Magyarázat, megértés, előrejelzés*. Membrán Könyvek 18., Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, 233–44. [Eredeti megjelenés: „Bandwagon and Underdog Effects on Election Prediction”, *Models of Man*. New York–London, 1957, 79–87.]
- Tárki 2002. *A Tárki nyilatkozata a választási eredmények téves előrejelzésének okairól*. [www.tarki.hu /common/kommunike.html](http://www.tarki.hu/common/kommunike.html), 2002. április 9. (szerző feltüntetése nélkül).
- Tóka Gábor 1998. Választási közvélemény-kutatások és előrejelzések 1998-ban. *Jel-Kép*, 1998/4. 57–80.
- Tóka Gábor 1999. Választási közvélemény-kutatások és előrejelzések 1998-ban. In Kurtán S.–Sándor P.–Vass L. (szerk.). *Magyarország politikai évkönyve*. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 706–727.
- Tóth I. János 2002a. „Melyik közvélemény-kutató intézetre szavazna Ön, ha most vasárnap lennének a választások?” – *Közvélemény-kutatók és pártpreferenciák 1994–2002*. Wargo Közgazdasági Elemző- és Piackutató Intézet, <http://www.wargo.hu/kutatasok/partpref.html>, Budapest, 2002. június.
- Tóth I. János 2002b. Szisztematikus eltérések a pártpreferencia-vizsgálatok eredményeiben In Kolosi Tamás–Tóth István György–Vukovich György (szerk.). *Társadalmi Riport 2002*. Budapest, Tárki, 368–384.

Tóth I. János 2003. *Előrejelzési kudarcok és kollektív tévedések: becsülhettek-e volna pontosan a közvélemény-kutatók?* Budapest, Wargo Közgazdasági Elemző- és Piackutató Intézet, <http://www.wargo.hu/kutatasok/prp03.html>, 2003. október.

1997. évi C. törvény a választási eljárásról
6/2007. (II. 27.) AB-határozat